

I. N. 7.

APHORISMI NONNULLI,

DE

N E X U

SCIENTIARUM
PHILOSOPHICARUM,

QUOS,

*Adnuente Ampliff. Collegio Philosophico in Regia
Academia Aboënsi,*

PRÆSIDE

DOCT. CAROLO FRID.
MENNANDER,

Hactenus Scient. Nat. jam S. S. Theol. PROFESS.
Reg. & Ord. Reg. Acad. Scient. Svec. MEMBRO,
Publico examini subijcere constituit,

ALUMNUS REGIUS

CAROLUS STÅLPE,

Austro-Fenno.

Die XIX. Junii, Anni MDCCLIII.

In Auditorio Majori,

horis ante meridiem consetis.

ABOÆ, Impressit Direct. & Typogr. Reg. Mag. Duc. Finland.
JACOB MERCKELL.

Maxime Reverendo atque Amplissimo VIRO,

**DN. CHRISTIANO
MELARTOPOEO,**

*ARCHI-PRÆPOSITO per Careliam Ruthenorum, &
Consistorii Wiburgensis PRÆSIDI gravissimo, eccle-
siarumque Svethicæ & Fennicæ urbis illius
ANTISTITI vigilantissimo,*

MÆCENATI PIA MENTE COLENDO.

Multa sunt, VIR Maxime Reverende, que me,
ne de vultu quidem TIBI notum, & immaturum
hunc ingenioli mei factum, aditu ad limina TUA pro-
hibere videntur. Cum enim omni, qua se commenda-
biles reddere queant, dignitate destituantur hæ pagel-
læ, justus animum occupavit timor, ne favorem TUUM
conciliaturus, eodem prorsus evasurus essem indignus.
Interim tamen omnem mihi verecundiam exemit & hæ-
sitantem confirmavit illa inter reliquas TUAS virtutes
caput extollens benignitas plane singularis, qua omnes
bonarum litterarum cultores, qui clientelam ac patro-
cinium

*cinium TUUM expetunt, excipere soles. Hac bene-
volentia TUA, quæ e fama communi mihi innotuerat,
animum reficiebam; humillima spe fretus, nec me uni-
cum favoris TUI præsidio exclusum iri, sed idem
compluribus aliis antea impertitum, etiam mihi, utut
inmerenti, cui Divina providentia contigit vocatio
ad loca illa, ubi TU rei ecclesiasticæ curam geris,
esse expectandum. Ne igitur, VIR Maxime Reveren-
de, humillime precor, hac, quam foveo, fiducia hu-
millima & certissima, me excidere patiaris. Suscipias
vero, queso, & adspicias serena, ut soles, fronte
munusculum hocce chartaceum levidense, quod TIBI piæ
& venerabunda porrigitur manu & mente. Et quum
omni alio splendore careant pagellæ hæ, a TUO No-
mine Amplissimo easdem coruscare benignissime sinas.
Ego vicissim, ad SUPREMUM NUMEN pro TUI
Tuorumque perenni felicitate, vota fundere non in-
termittam calidissima ardentissimaque.*

Maxime Reverendi atque Amplissimi NOMINIS TUI,

Humillimus cultor,
CAROLUS STÅLPE.

Admodum reverendo atque præclarissimo VIRO,
Dn. CAROLO MELARTOPOEO,
Ecclesiarum, quæ Deo in Uskela colliguntur, PASTORI vigilantissimo, districtusque adjacentis PRÆPOSITO longe meritissimo.

VIRO admodum reverendo atque præclarissimo,
Dn. Mag. MARTINO GAZDÁI
PASTORI in Tofiala meritissimo.

VIRO plurimum reverendo atque præclarissimo,
Dn. Mag. GABRIELI SZÁNTÁN,
PASTORI in Caris lojo dignissimo.
PATRONIS ac FAUTORIBUS OPTIMIS.

B*enevolentie VESTRÆ ac favoris, PATRONI & EVERGETÆ OPTIMI, beneficiorumque, quibus me non dedignati estis ornare, indicem quamvis, quod ingenue confiteor, ne capere quidem queant pagellæ hæc pauca & levissimæ; VOBIS tamen ut eas consecrarem exegit pietas, postulavit debita gratissimi animi veneratio. Has itaque eodem, quo me ipsum semper, benigno vultu excipiatis, obsecro. Hoc si mihi contigerit, novo & maximo benignitatis documento me accumulatum esse letus judicabo. Quod superest, cum omnis generis felicitatis ardenti adprecatione, dum vivam, permanebo,*

Admodum & Plur. Reverendorum atq; Præclarissimorum
NOMINUM VESTRORUM,

Cultor humillimus, observantissimus;
CAROLUS STÁLPE.

APHORISMUS I.

Missis ceteris omnibus Philosophiæ notionibus, eorum hic nostram facimus sententiam, qui eam per scientiam rerum divinarum & humanarum, rationis ductu comparabilem, definiunt.

APHOR. II.

Principium, a quo omnes res, quæ objecta sunt Philosophiæ, & quoad essentiam & existentiam earum, dependent, est Deus, Ens illud absolute necessarium & perfectissimum. Dignissima itaque hæc & altissima omnium disciplinarum Philosophicarum, *THEOLOGIA NATURALIS*, de Deo, ejusque attributis & operibus, quatenus ex rationis lumine hauriri potest, nobis tradit scientiam.

APHOR. III.

Philosophia, quatenus scientia, certa, ex quibus demonstrari debet, præsupponit principia. Hinc ceu universalissima totius Philosophiæ pars consideranda venit *ONTOLOGIA*; hæc enim primorum cognitionis humanæ principiorum, notionumque rerum universalissimarum, quæ in omnibus reliquis disciplinis Philosophicis usum præstant, nobis exhibet scientiam.

A

APH. IV.

APOR. IV.

PER res divinas, quarum in definitione philosophiæ facta est mentio, intelligimus spiritus & corpora, adeoque totam rerum universitatem, in Deo solo agnoscentem rationem sui sufficientem. Per humanas vero, non tantum actiones hominum morales, prælucente intellectu & decernente voluntate factas, adeoque ipsis imputabiles; verum etiam rerum naturalium illas, quarum ab industria & inventione humana, qua partem aliquam, dependent determinationes. Triplex hinc oritur scientiarum philosophicarum divisio. Aliæ enim circa res naturæ occupantur; aliæ in dirigendis intellectu & voluntate humana industriam collocant; aliæ vero res artis concernunt. Possunt autem res hæ omnes vel ratione qualitatis, vel quantitatis, vel finium respectu, considerari.

AOHR. V.

CUM res hujus universi, respectu qualitatis considerata, duplicis sint differentiæ, aliæ nimirum materiales, aliæ iterum immateriales, quæ circa illas occupatur, philosophia, in duas dividitur partes, videlicet in *PHYSICAM* & *PNEUMATOLOGIAM*, quarum illa rerum materialium, seu corporum, hæc vero rerum immaterialium scientia absolvitur.

APHOR. VI.

CORPORA, quæ objecta sunt Physices, sunt vel totalia vel partialia, quæ utraque conceptus quosdam habent communes, unde tres oriuntur Physices partes, *Physica* scil. *generalis*, *cælestis* & *specialis*. Prima corpora in genere, secunda totalia, & tertia corpora partialia contemplatur.

APH. VII.

APHOR. VII.

Corpora partialia licet innumera sint, ad duas tamen classes generales referri possunt; quarum una ea, quæ elementa vocantur, aut Verulamio collegia corporum majora, altera minora, vel ipsa corpora specialiora, quæque naturalium nomine venire solent, complectitur. Unde fit, ut in duas partes dispescatur Physica specialis, nempe in *Physicam elementarem & corporum naturalium*. Illa per scientiam elementorum, hæc per scientiam naturalium definitur.

APHOR. VIII.

Circa res immateriales hujus universi versatur *PNEUMATOLOGIA*, & illa, quæ animæ indolem pandit *Psychologia*. Animæ autem quom sint vel hominum vel brutorum, ratio patet, cur Psychologiæ, de animabus humanis ex professo agenti, ceu appendicis loco, subjungitur a nonnullis scientia de animabus brutorum,

APHOR. IX.

Quatenus vero præcipua ratio habetur animæ humanæ, duarumque ejus facultatum dirigendarum, cognoscitivæ nim. & adpetitivæ, quarum illa a vero, hæc a bono aberrare solet, binæ aliæ emergunt scientiæ Philosophicæ; *LOGICA* scil. & *PHILOSOPHIA PRACTICA* seu *MORALIS*, quarum una facultatem cognoscitivam, altera adpetitivam dirigere docet.

APHOR. X.

Facultates animæ dirigendæ regulis quibusdam conformentur necesse est, Ad hanc autem facultatum animæ, ad regulas conformationem requiri, ut cognitio ipsarum illarum regularum præcedat, applicatio vero subsequatur, itidem patet. Atque hæc ipsa, si ad logi-

cam adplicentur, rationem ejusdem divisionis in *Theoreticam* & *Practicam* exinde cernere licet. *Logica Theoretica* regularum, ad quas facultas animæ cognoscitiva dirigi debet, scientiam tradit. *Logica vero practica* earundem, in casibus obviis, adplicandi modum demonstrat.

APHOR. XI.

Regulæ, quibus facultas animæ adpetitiva, circa quam dirigendam *Philosophia practica* veritur, conformari debet, Legum nomine venire solent. Ad has vero, ut rite adplicentur, quum etiam requiratur, ut principia quædam præmittantur, ex quibus demonstrari & cognosci possint; manifestum est, cur prima *Philosophiæ practicæ* pars constitui a recentioribus soleat *Philosophia Practica universalis*; hæc enim principiorum illorum generalium, unde leges, quibus conformiter dirigenda est facultas animæ adpetitiva, demonstrari & cognosci possunt, scientiam subministrat.

APHOR. XII.

Quia vero status humanus, generatim spectatus, duplex est, naturalis nim. & socialis, & variante statu, variantur quoque leges; duæ aliæ adhuc *Philosophiæ practicæ* adnumerandæ veniunt disciplinæ, *Jus naturæ* & *Jus Sociale* nominari solitæ. Illud secundam, hoc tertiam ejusdem partem constituit.

APHOR. XIII.

Jus naturæ facultatem adpetivam, in statu naturali, legibus conformiter dirigere docet. Leges autem istæ quum ita sint comparatæ, ut, salva felicitate humana, ad quarundam custodiam non cogi, ad alias iterum servandas etiam vi externa adigi queamus, & illæ non cogentes, hæc vero cogentes vocari soleant; *Jus naturæ* in duas dispescitur partes, videlicet in *Ethi-*

eam & Jus natura Aristote sic dictum. Illa leges non cogentes, hoc vero cogentes complectitur, earumque servandi rationem demonstrat.

APHOR. XIV.

Jus sociale scientia est dirigendi facultatem appetitivam legibus convenienter in statu sociali. Societates, ex quibus status socialis nomen sortitur, ad tres classes referri solent. Ad primam pertinent conjugalis, paterna, herilis & familiaris. Ad secundam civitates, & ad tertiam integræ gentes referuntur. Hinc etiam in tres partes speciales dividitur Jus sociale, nempe in *Oeconomicam, Politicam & Jus gentium*. Prima scientiam tradit facultatem appetitivam legibus conformandi in societatibus primæ classis. Secundæ, quomodo eadem legibus convenienter adtemperanda est in civitate, docet; & tertium demonstrat, quasnam leges integras gentes inter se custodire convenit.

APHOR. XV.

Excipit jam *TECHNOLOGIA*, quam definimus per scientiam rerum artis. Quatenus vero nondum est excolta, neque ordo disciplinarum, quas complectitur, rite indicari potest. Interim non artium modo, quæ dici solent, liberalium condi potest philosophia, sed operum quoque artis humanæ omnium, etiam eorum, quæ organorum corporis, manuum potissimum opera, ab hominibus perficiuntur, si ad formam scientiæ fuerint reductæ. Generatim hæ artes in vulgares & digniores dispesci possunt.

APHOR. XVI.

Res tam naturæ, quam humanæ & artis, quarum huc usque, in considerandis scientiis philosophicis, qualitatum habuimus rationem, adhuc quoad quantitatem & fines

fines earum, considerari possunt, unde duæ iterum Philosophiæ accedunt disciplinae, *MATHEISIS*, circa quantitatem rerum investigandam occupata, & *TELEOLOGIA*.

APHOR. XVII.

Res finitæ immateriales, quamvis ipsæ quantitatis sint expertes, vires tamen earum ob finitudinem augeri & minui possunt, adeoque illo respectu etiam iis quantitas competit. Est vero hanc exigens *Psychometria* adhuc inter scientias desideratas.

APHOR. XVIII.

Quantitas, quum duplici ratione considerari possit, prouti nim. a rebus abstrahitur, vel iisdem ipsis inest; duæ quoque constituuntur Matheseos partes, nempe, *Mathesis pura* seu *abstracta*, & *Mathesis mixta* seu *applicata*. Illa scientia est quantitatis rerum ab iisdem abstractæ, hæc vero quantitatis rerum in iisdem ipsis considerata.

APHOR. XIX.

Quantitas abstracta vel discreta est, vel continua; unde duæ sunt Matheseos puræ partes, nim. *Arithmetica* & *Geometria*. Prior circa quantitatem discretam, posterior circa eandem continuam occupatur.

APHOR. XX.

Arithmetica & modo vulgari, & sublimiori ratione tractari potest; quo respectu duæ ejusdem sunt partes, *Arithmetica* scil. *vulgaris*, seu scientia quantitatis discretæ simplicior, & *Algebra*, seu scientia ejusdem sublimior, veritates latentes & difficiles investigandi & determinandi.

APHOR. XXI.

Ad quantitatem continuam, quæ objectum est Geometriæ, etiam pertinent triangula, tam rectilinea quam spherica. Horum scientia, quum præcipui sit ponderis, separatim

ratim quoque, quamvis re vera species sit Geometriæ, tradi solet. Scientia quantitatis triangulorum rectilineorum *Trigonometria plana*, (sphericorum vero *Trigonometria spherica* adpellatur.

APHOR. XXII.

Quantitas vel rebus Physicis vel Technologicis separatim, vel utrisque conjunctim applicari potest. Hinc tres oriuntur Matheseos mixtæ seu applicatæ partes, nim 1:0 Mathesis, ad res, tam physicas, quam technologicas conjunctim consideratas, 2:0 Mathesis ad res physicas solum, & 3:0 Mathesis ad res technologicas itidem solum applicata.

APHOR. XXIII.

Quatenus quantitas ad res tam physicas quam technologicas generatim applicata consideratur, tres habemus scientias Matheseos mixtæ, *Opticam* videt. *Chronologiam* & *Mechanicam*. Prima scientia est de rerum visibilium adparentiis, quantitateque circa eas determinata, quæ iterum, prouti res, vel per radios rectos, vel reflexos, vel refractos in oculos incurrunt, subdividitur in *Refractricam*, *Catoptricam* & *Dioptricam*. Secunda quantitatem temporis, & tertia quantitatem gravium, vel ponderandorum vel cum virium compendio movendorum, determinat.

APHOR. XXIV.

Cum vero ad Physicam separatim applicatur quantitas, & quidem 1:0 ad Physicam cœlestem, oriuntur inde in genere *Astronomia*, seu scientia quantitatis corporum totalium; in specie vero *Geographia*, quæ scientia est quantitatis telluris nostræ. 2:0 Ad physicam specialem; ducunt hinc originem *Aërometria*, seu scientia quantitatis aëris; *Hydrostatica*, scientiam exhibens quantitatis fluidorum, corporumque illis immerforum ponderandorum; & *Hy-*

draulica, scientia fluidorum loco movendorum quantitatem determinans.

APHOR. XXV.

AD Mathesin rebus technologicis adplicatam, pertinent, *Architectura* 1:0 *Civilis*, seu scientia quantitatis variorum edificiorum generum extruendorum, 2:0 *Militaris*, seu scientia quantitatis munimentorum extruendorum, defendendorum & oppugnandorum, 3:0 *Navalis*, quæ navium construendarum quantitatis scientiam tradit, & *Gnomonica*, quæ scientiam offert horologia solaria & lunaria delineandi, quatenus determinata quantitas ibidem locum habet.

APHOR. XXVI.

Teleologia est scientia finium rerum. Finis omnium scientiarum philosophicarum absolute ultimus erit gloria Divina; & respective talis, felicitas hominum temporalis & civilis. Ad hanc vero quum multum conferant & insignem ejusdem constituent partem opes, caput hic erigit, quæ harum & acquirendarum & conservandarum, amplificandarumque scientiam docet, disciplina; *OECONOMIAM* puto, quæ, prouti vel totius civitatis, vel hujus aut illius hominis in specie, opes pro objecto habet, in *Publicam* & *Privatam* dispescitur. Oeconomia hæc, quum a ceteris plerisque scientiis philosophicis & materiam & formam mutuetur, & in eam reliquæ, partim directe partim indirecte concurrant, seriem earundem claudat.

T A N T U M.

